

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Полонської Ольги Михайлівни «ПІЗНІЙ МОДЕРН В АРХІТЕКТУРІ ОДЕСИ (1906-1914 рр.)», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Актуальність теми. Кожне місто має свій неповторний архітектурно-містобудівний вигляд. Надзвичайно важливо не спотворити, не втратити його своєрідності в процесі щоденних, цілком природних для міста, трансформацій. Цю задачу неможливо вирішити без науково обґрунтованого виявлення та педантичного збереження стилістичних особливостей окремих будівель і містобудівних комплексів – свідків і маркерів міської та архітектурної історії. Реконструктивні заходи, що неминуче проводяться в містах, останнім часом нерідко ґрунтуються на довільному трактуванні стилістики історичної забудови, що призводить до спотворення її цілісного сприйняття, порушення співмасштабності деталей та елементів фасадів, колірному дисонансу й, врешті-решт, – до часткової або повної втрати її естетичних якостей.

Тим більше без серйозної наукової аргументації не можна робити реставрацію архітектурних об'єктів, покликану повернути автентичність найбільш цінним з них. Але і тут (в силу різних причин, в т.ч. незрозуміння тонких нюансів стильових відмінностей) допускаються помилки, які можуть призвести до згубних наслідків. Ось чому зодчим необхідний апарат, який дозволив би перевіряти достовірність проектних і практичних рішень, прийнятих по відношенню до історичних об'єктів.

Таким апаратом може стати структуроване знання специфічних рис і особливостей того чи іншого архітектурного стилю в його регіональному прояві. Для Одеси, для вулиць її історичного центру, насичених фасадною пластикою, таке знання є вельми своєчасним. Тому поставлена автором **мета**: виявлення стильових, композиційних і декоративно-пластичних специфічних рис будівель

одеського пізнього модерну, визначення видів архітектурної пластики досліджуваних об'єктів безсумнівно є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема даної роботи узгоджується із Законом України «Про охорону культурної спадщини», з низкою державних і правових документів з охорони пам'яток, а також з основним напрямом наукових досліджень, які здійснює кафедра Дизайну архітектурного середовища Одеської державної академії будівництва та архітектури «Проблеми теорії та історії архітектури» (номер державної реєстрації: 0107U000811).

Наукова новизна отриманих у дослідженні результатів не викликає сумніву. В роботі вперше вдалося визначити специфіку стилеутворення періоду пізнього модерну в архітектурі Одеси (1906-1914 рр.) в контексті його ранній стадії і попереднього етапу – історизму, встановити вплив розглянутого періоду на розвиток наступних історичних стильових напрямів: конструктивізму, соцреалізму, та віддзеркалення його рис в сучасній архітектурі міста. Визначено охарактеризовано та систематизовано різні стильові відгалуження пізнього модерну, містобудівні чинники, що зумовили формоутворення будівель цього стилю, виявлено особливості застосування архітектурної пластики і прийомів композиції в побудові їхніх фасадів.

Значення результатів даної роботи для теорії і практики. У роботі введено у науковий обіг, проаналізовано, систематизовано великий обсяг фактологічного матеріалу, що безперечно збагачує архітектурну історію Одеси, відкриває можливість використання результатів для вдосконалення методик історико-архітектурних досліджень та у подальших наукових пошуках. У пам'яткоохоронній галузі – для розробки практичних рекомендацій та програм пам'ятко-охоронних і реставраційних заходів щодо архітектурної спадщини Одеси. У практиці проектування – при паспортизації пам'яток архітектури, проведенні реконструктивних заходів, які торкаються історичної забудови міста початку ХХ століття. Є можливість використання результатів й у навчальному процесі на архітектурних факультетах при розробці лекційних курсів, таких,

наприклад, як «Особливості регіональні архітектури» та з історії архітектури України, в курсовому та дипломному проектуванні з дисциплін «Реставрація та реконструкція пам'яток архітектури».

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації є логічною, включає всі необхідні складові частини: анотацію зі списком опублікованих праць на українській та англійській мовах (19 сторінок); вступ, п'ять розділів, загальні висновки (в цілому 120 сторінок тексту), список використаних джерел (10 сторінок, 125 позицій), додатки з ілюстраціями, актами впровадження, сертифікатами (74 сторінки). Повний обсяг дисертації складає 252 сторінки. Автореферат представлений на 18 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано викладена актуальність роботи, логічно сформульовані основні вихідні положення дисертації: мета, завдання, об'єкт, предмет та межі дослідження, визначені міра вивченості проблеми, наукова новизна результатів, теоретична та практична значимість роботи.

У розділах та висновках послідовно і логічно розкрито основні результати дослідження. У **першому розділі** «Методичні основи вивчення модерну в архітектурі» авторка обґрунтовує термінологію, яку використовує в дослідженні, розглядає періодизацію модерну в архітектурі, запропоновану визнаними дослідниками стилю, проводить аналіз і систематизацію робіт попередників. Вона формує джерельну базу свого дослідження, яка складається в тому числі з архівних фондів, що дозволило ввести в науковий обіг ще невідомі матеріали.

У цьому ж розділі доказово сформульовані методологічні засади дисертаційної роботи, сформовано поетапну дослідницьку методику, у яку авторка аргументовано включила апробовані методи, розроблені О.О. Тіцем та Ю.В.Івашко. Все це підвищує рівень достовірності дослідження.

У **другому розділі** «Передумови становлення і розвитку архітектури Одеси 1906-1914 рр. і чинники, що вплинули на формування модерну цього періоду» розкрито фактори соціально-економічного та культурного розвитку Одеси кінця XIX — поч. XX ст., які зумовили генезу стилю модерн в архітектурі міста.

Авторка пропонує періодизацію одеського модерну з урахуванням регіональних особливостей і виділенням його пізнього етапу (1906-1914), класифікацію будівель останнього за функціональним призначенням з виявленням найбільш поширеного типу – прибуткового будинку. У цьому ж розділі розглядається специфіка розміщення будівель пізнього модерну в структурі міста, проаналізовані їхні форми в плані в умовах тогочасної міської квартальної забудови.

У третьому розділі «Композиційний аналіз архітектурних об'єктів пізнього періоду модерну Одеси» ретельно, на великій кількості прикладів, виявлені особливості планувальних рішень будівель, виконано аналіз структурних елементів фасадів, виявлено типи декору (рельєф, барельєф, об'ємна скульптура) та його різновиди за характером малюнка: геометричний, рослинний, зооморфний, антропоморфний, геральдичний, тератологічний.

Дослідженням було виділено основні елементи фасадів (бані, аттики, шипці, еркери, цокольний поверх та ін.) та їхні форми, за якими одеські будівлі початку ХХ століття можна віднести до пізнього періоду модерну.

У четвертому розділі «Архітектурна пластика будівель пізнього модерну Одеси» надано комплексний аналіз об'ємно-просторових, композиційних і декоративно-пластичних ознак об'єктів зазначеного стилю, завдяки чому авторкою виявлено ряд закономірностей поєднання різних видів пластики об'єму архітектурного об'єкта та пластики його поверхні.

Проведеним дослідженням встановлено, що сутнісна різниця між архітектурою періодів пізнього модерну та історизму полягає у відмінностях їх основних принципів формоутворення – композиційних прийомах і видах архітектурної пластики. У той же час в архітектурі раннього і пізнього модерну простежується спадковість прийомів, яка їх споріднює.

У п'ятому розділі «Стильові течії і напрями одеського пізнього модерну та його значення для подальшого розвитку архітектури міста» авторка на підставі проведеного нею аналізу значного фактологічного матеріалу виділяє дві течії в архітектурі пізнього одеського модерну: ретроспективну (класицизовану і

необарокову) та раціоналістичну, дає доказові характеристики кожної течії та її відгалуженням. У розділі відзначається творчий внесок одеських архітекторів у розвиток досліджуваного стилістичного напрямку, а також розглянуто сучасну проблему незадовільного збереження пам'яток архітектури пізнього модерну Одеси.

Наукові результати даного дослідження представлені у загальних висновках. Обґрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірність забезпечена переконливою теоретичною базою, ретельно розробленою методикою дослідження з включенням в неї вже апробованих методів, розроблених вітчизняними вченими, багатим фактологічним матеріалом (у роботі проаналізовано близько 80 об'єктів), логікою побудови всієї роботи, верифікацією висновків.

Про достатню повноту викладу матеріалу в опублікованих за темою дисертації працях свідчать 8 публікацій у наукових фахових виданнях (у тому числі 2 – у закордонних наукових фахових періодичних виданнях), 3 – у збірниках тез міжнародних наукових конференцій, на яких було презентовано результати дослідження. Не викликає сумніву ідентичність змісту дисертації та автореферату. Автореферат повністю відображає основний зміст та висновки роботи, дає чітке уявлення про її структуру.

Оцінка мови, стилю та оформлення дисертації й автореферату. Дисертація написана на фаховому рівні, стиль викладу доступний, забезпечує адекватність сприйняття основних положень і висновків. Слід окремо відзначити кількість і якість ілюстративного матеріалу, повноту і рівень його опрацювання. Оформлення дисертаційної роботи й автореферату відповідає вимогам державних стандартів і ДАК МОН України.

Поряд з позитивною в цілому оцінкою роботи є підстави висловити окремі поради і зауваження, звернути увагу на положення, які викликають сумніви:

1. Авторка стверджує, що «Дослідники стилю виділяють три основних напрями модерну: національно-романтичний, інтернаціональний и раціональний» (с. 32). І далі: «За періодами модерн прийнято поділяти на ранній та пізній» (с.36).

Варто було б вказати, хто конкретно з фахівців по архітектурному модерну дотримується цього твердження, чи є розбіжності у різних авторів у періодизації та класифікації стилю.

2. Біографії архітекторів, чия творчість пов'язана з одеським модерном, – корисна частина дослідження – включені авторкою в розділ 2.1 «Соціокультурні, економічні та технічні передумови виникнення і розвитку стилю модерн в архітектурі Одеси». Біографії було б доречно винести у Додаток. Їх можна виділити і в окремий розділ «Школа одеського модерну» (якщо дослідження підтверджує, що така школа мала місце) чи об'єднати з підрозділом 5.2 «Творчий внесок одеських архітекторів періоду пізнього модерну в розвиток архітектури Одеси і роль замовника в цьому процесі».

3. В роботі надано 17 заключних висновків, їх кількість можна було б скоротити. Наприклад, об'єднати висновки 9 і 10, а також 14 і 15, стиснувши текст останніх.

4. Схема «Стильові течії, напрями, лінії в архітектурі пізнього модерну Одеси» (рис. 5.1.10) є авторською класифікацією пізнього одеського модерну і представляє його різні відгалуження. Тому в цій схемі не зовсім коректно поміщати на одну "чашу ваг" поняття "напрямок", "лінія" та (фактично прирівнювати до них) – "прийом". Варто знайти більш вдалий термін, наприклад, «гілка» або замінити «принцип спрощення» «принцип декоративізму» на «спрощену» та «декоративну» раціоналістичну течію.

5. У висновках до Розділу 5 (висновок 6) доцільно, як підсумок, надати основні типові помилки, які допускаються в практиці сучасної реконструкції одеського модерну та коротко перелічити основні авторські рекомендації щодо відтворення первісного виду будівель.

6. У заключних висновках є логічним розширити висновок 4 щодо містобудівного розміщення об'єктів пізнього модерну, місць їхньої концентрації та ролі у складанні міської структури, образу міста початку ХХ століття (це є у тексті, але чомусь не знайшло відображення у заключних висновках).

Проте висловлені зауваження не знижують в цілому високий науковий рівень представленого дослідження, не впливають на його позитивну оцінку.

Висновок.

Дисертація на тему «Пізній модерн в архітектурі Одеси (1906-1914 рр.)» є завершеною фундаментальною науковою працею, що сприятиме подальшому розширенню знань про період розвитку архітектури Одеси на початку ХХ ст. Вона структурована чітко і логічно, має незаперечну наукову новизну. Отримані результати є вагомим внеском у вирішення важливої наукової проблеми: збереження унікальної стилістичної палітри історичної забудови українських міст, зокрема Одеси, яскравого етапу розвитку її архітектури – періоду пізнього модерну.

Робота повною мірою відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій у Постанові Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 «Порядок присудження наукових ступенів», п.п. 11, 12, 13, 14, а її авторка Полонська Ольга Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури.

Офіційний опонент:

доктор архітектури,

професор кафедри архітектури та урбанізму

Приватного закладу «Інститут

«Харківська школа архітектури»

Смоленська С.О.

Підпис С.О.Смоленської засвідчую

Проректор з наукової роботи

Нарижна О.С.